

פרשת וישלח: האם ניתן לסמוך על ניקור גיד הנשה בזמן הזה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע (לב, כו - לג) מספרת התורה על מאבקו של יעקב במלאך, ותוצאותיו "וַתִּקַּעַל כַּף-יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבֹק עָמֹל, עַל-כֵּן לֹא-יֵאָכְלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל-כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה". הסיבה שיעקב צלע על ירכו מהפגיעה אינה בגלל כאב המכה, אלא נובעת מכך שגיד זה אחראי על הקישור בין המוח לרגל, ופגיעה בו עלולה לגרום לצליעה, ובמקרים קשים לנתק.

נחלקו המפרשים, מדוע בעקבות מה שקרה ליעקב, הפסיקו בניו לאכול גיד הנשה. שכן מעבר לברית המילה שהקב"ה הורה לאברהם שגם בניו יקיימו אותה, לא מצאנו שאירועים אשר אירעו לאבות גרמו שבניהם ימנעו מדברים מסוימים, ולכן דנו הפרשנים במה התייחד אירוע המאבק והפציעה בגיד הנשה:

א. **הרשב"ם** (שם, ד"ה על) **והבכור שור** (שם) פירשו, שההימנעות מהאכילה באה להזכיר לדורות את גבורתו של יעקב, והנס שנעשה לו. ב. **החזקוני** (שם) צעד בכיוון שונה וכתב, שמדובר בזכר להתרשלות בני יעקב. כיוון שהנזק שאירע ליעקב אירע מחמת העובדה שאף אחד לא טרח ללוות אותו, קבעו בניו סימן לדורות עולם המזכיר את חשיבות מצוות הלוויה. ובלשונו:

"על כן לא יאכלו כמו והוא לא כן ידמה, כלומר בדיון הוא שיש לקנוס ולענוש בני ישראל מאכילת גיד הנשה, שהניחו את אביהם הולך יחידי, כדכתיב ויותר יעקב לבדו. והם היו גבורים והיה להם להמתין אביהם ולסייעו אם יצטרך, והם לא עשו לו לווייה והוזק על ידם, ומכאן ואילך יהיה להם לזכר ויהיו זריזים במצות לווייה, ולכך לוויה יעקב את יוסף."

בעקבות יעקב אבינו וגיד הנשה, נעסוק השבוע בהלכותיו. ראשית נראה מחלוקת תנאים ממתי גיד הנשה נאסר באכילה, האם מזמן יעקב או ממתן תורה. תשובה לשאלה זו, ייתכן שתשפיע על שאלה נוספת, האם בני נח אסורים באכילת גיד הנשה. כמו כן נראה את החידוש שיש באיסור אכילת גיד הנשה, ולסיום, האם נוהגים בזמן הזה לנקר (= לנקות ולהוציא) את גיד הנשה.

ממתי חל איסור גיד הנשה

נחלקו התנאים בשאלה ממתי צוו בני ישראל באיסור זה:

א. חכמים (חולין ק ע"ב) סברו, שלמרות שאיסור גיד הנשה נאמר כבר לבני יעקב, בזמן הזה הוא אסור באכילה לא בגלל אותו ציווי שניתן באופן פרטני ליעקב, אלא מחמת העובדה שבני ישראל צוו על כך שוב במעמד הר סיני, ובדומה למצוות המילה שמצווים בה בגלל מעמד הר סיני ולא מפני שאברהם אבינו מל עצמו.

עם זאת, גם לשיטתם למדים מספר הלכות מהסיפור של יעקב. לדוגמא, הגמרא במסכת חולין (פט ע"א) כותבת, שאיסור גיד הנשה אינו נוהג בעופות אלא רק בבהמות וחיות. הסיבה להבדל זה, שהבהמות והחיות פרסותיהם דומות לרגל אדם (ובניגוד לעופות), והאיסור נאמר רק בכך רגל הדומה לרגל יעקב. ובלשון **הרמב"ם** (מאכלות אסורות ח, א, ד):

"גיד הנשה נוהג בבהמה וחיה הטהורין ואפילו בנבלות וטרפות שלהן, ונוהג בירך של ימין ובירך של שמאל, ואין אסור מן התורה אלא שעל כף הירך בלבד שנאמר אשר על כף הירך, העוף אין בו משום גיד הנשה מפני שאין לו כף ירך אלא ירכו ארוך, ואם נמצא עוף שירכו כירך הבהמה שיש לו כף גיד הנשה שלו אסור ואין לוקין עליו (ועיין הערה¹)."

ב. רבי יהודה (שם) חלק וסבר, שבני ישראל מצווים על איסור זה מחמת הציווי ליעקב אבינו. משום כך, בעוד שלדעת חכמים גיד הנשה נוהג רק בבהמה טהורה, שהרי רק בהמה זו ניתן לאכול ושייך לאסור את אכילת גיד הנשה שבה, לדעת רבי יהודה גם בבהמה טמאה איסור זה נוהג, שהרי לפני מתן תורה היה מותר לאכול בהמות וחיות טמאות (ועיין בדף לפרשת וישלח שנה ג').

ייתכן שעל בסיס מחלוקת זו, ניתן להסביר מחלוקת נוספת, גיד של איזו רגל נאסר באכילה. רבי יהודה הסובר שהאיסור נלמד מיעקב, סובר (חולין צא ע"ב) שהאיסור נוהג רק ברגל ימין, בה אירע המעשה. חכמים חולקים וסוברים שהאיסור נוהג בגידים שבשתי הרגליים, כיוון שהאיסור מקורו בסיני (אם כי עיין ברש"י שם ד"ה ורבנן).

גיד הנשה בבני נח

בעקבות דברי רבי יהודה הסובר שהאיסור קיים כבר מתקופת יעקב, נחלקו הראשונים האם גם על בני נח חל איסור זה:

א. **התוספות** (חולין צ ע"א ד"ה קדשים) העלו אפשרות, שלמרות שהגמרא כותבת שאיסור זה נאמר לבני נח, כוונתה היא רק לבני ישראל, כפי שכתוב בתורה 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה'. הסיבה שהגמרא מתנסחת בלשון 'בני נח' היא, שלפני מתן תורה בני יעקב נקראו בני נח אך לא מפני שגם הגויים אסורים באכילתו.

ב. **ר"י** (תוס' פסחים כב ע"א ד"ה ורבי שמעון) חלק וכתב, שאכן עד מתן תורה איסור זה נאמר אף לבני נח, כפי שנאסר על בני יעקב שהיו בני נח ולא יהודים. אולם, לאחר שניתנה תורה לעם ישראל, האיסור בוטל לגבי בני נח. עיקרון דומה ראינו בעבר (לך לך שנה א') בדברי התוספות רא"ש, שסבר שלמרות שבני קטורה צוו גם על המילה, ציווי זה נהג רק עד מתן תורה.

ג. אפשרות שלישית המרחיבה ביותר יש בדברי **הר"י מאורנלינש** (שם), שסבר שלדעת רבי יהודה איסור גיד הנשה לבני נח, נוהג גם בזמן הזה. משום כך תמה כיצד מובא בשמו בגמרא בפסחים (שם) שמותר ליהודי לשלוח ירך בהמה לנכרי, שהרי גם אם אין בכך איסור של 'לא תחנם', הרי שבירך יש את גיד הנשה ויש איסור של "לפני עיוור לא תתן מכשול".

אין בנותן טעם

להלכה נפסק כחכמים, כך שלכולי עלמא מותר למכור את גיד הנשה לגוי (וכפי שנראה להלן רבים נהגו כך), וכן האיסור נוהג בשתי

¹ האם לשיטתם גיד הנשה נוהג באכילת אדם? יש שרצו לומר ששאלה זו תלויה במחלוקת שראינו בעבר (צו שנה א'), האם בכלל מותר לאכול בשר אדם. הסוברים שמותר לאכול בשר אדם (על כל פנים מדאורייתא), יסברו שיש באכילת הגיד איסור וכפי שכתב **הרשב"א** (א, סוד). לעומת זאת הסוברים שיש באכילת אדם איסור, הגיד (כפי שנראה להלן אין בו טעם), ייתכן ויהיה מותר באכילה.

רגלי הבהמה. מה יהיה הדין כאשר בישלו גיד הנשה יחד עם בשר כשר? הגמרא במסכת פסחים (כ"ע"א) כותבת שלדעת רבי יהודה יש בגיד טעם, ולכן במקרה בו אין בתבשיל הבשר פי שישים, הגיד אוסר את הכל באכילה. לדעת רבי שמעון אין טעם בגיד ואין הוא אוסר את שאר התבשיל.

על בסיס אותה מחלוקת, יש שפירשו את מחלוקת רב ועולא האם הקנוקנות (כלומר ענפי הגיד המתפשטים אל תוך הבשר), אסורים. עולא סבר שחלקים אלו מותרים באכילה, כיוון שיש בהם טעם, ורק גיד הנשה שאין בו טעם נאסר באכילה מגזירת הכתוב. לעומת זאת רב חלק וסבר שיש בגיד הנשה טעם, ולמרות זאת הוא נאסר, משום כך גם הקנוקנות שיש בהן טעם תהינה אסורות.

להלכה פסק **השולחן ערוך** (יו"ד ס"ה, ט) כדעה הסוברת שאין בגיד הנשה בנותן טעם, ולכן אם הוא התערב בתבשיל, אין צורך לבדוק האם יש בתבשיל פי שישים על מנת לבטל את טעם האיסור. עם זאת, פסק בעקבות הרשב"א שהקנוקנות אסורות באכילה, אך רק מדרבנן ובגלל שישראל קדושים והחמירו על עצמם.

זמן אכילת גיד

בעקבות החידוש שבגיד הנשה, שמתחייבים על אכילתו למרות שאין בו טעם, יש מהאחרונים שכתבו שייתכן ודיניו שונים משאר המאכלות האסורים באכילה:

א. **הפרי מגדים** (יו"ד ס"ה, ד) כתב, שיש מקום לומר שבעוד שבאיסורי אכילה רגילים (בשר וחלב, דם וכו') על מנת להתחייב מלקות די באכילת כזית ממנו בזמן אכילת פרס – דין גיד הנשה מבחינה זו שווה לדין אבר מן החי. כשם שבאבר מן החי בגלל החידוש שיש בו (שהעצמות והגידים מצטרפים לכזית) מתחייבים על אכילתו רק כאשר אכלו את כל האבר החי בבת אחת, גם בגיד הנשה בגלל החידוש שיש בו (שטעמו כעץ ובכל זאת חייבים על אכילתו), יש לאכול את כולו בבת אחת כדי להתחייב מלקות.

כמו כן על בסיס הבנתו, הסתפק האם האוכל חצי שיעור גיד הנשה עובר על איסור מהתורה. הגמרא (יומא ע"ג) כותבת שאסור לאכול חצי שיעור ממאכלות אסורים, מחשש שמא האוכל ישלים את השיעור המלא תוך זמן של אכילת פרס. אך אם מתחייבים על גיד הנשה רק על אכילה בבת אחת, הרי שלא שייך חשש זה. ובלשון **המנחת חינוך** (ס"ג, ד"ה) שהביא את דבריו:

"ועיין פרי מגדים סימן ס"ה שחידש, דכמו דאמרינן גבי אבר מן החי דחלקו מבחוץ פטור אף דאכל בכדי אכילת פרס, מכל מקום כיון דחידוש הוא דמצטרף גידין ועצמות אין לך בו אלא חידושו, אם כן בגיד הנשה ודאי חידוש הוא, דאין בגידין בנותן טעם וחייב על עץ בעלמא, אם כן אינו חייב אלא אם אכל בבת אחת ולא בכדי אכילת פרס."

ב. **ערוך השולחן** (ס"ה, כז) חלק על הפרי מגדים והעיר על דבריו, שאם אכן דינו של גיד הנשה שווה לאבר מן החי, מדוע הגמרא והרמב"ם לא כתבו דין זה בפירוש כפי שכתבו באבר מן החי? אלא ודאי שדינו שווה לשאר מאכלות אסורים, ומתחייבים כבר על אכילת כזית ממנו, וכן יש איסור תורה באכילת חצי כזית.

את ראיית הפרי מגדים המשווה בין אבר מן החי לגיד הנשה דחה, שהסיבה שבאבר מן החי חייבים גם על העצמות והגידים, נובעת מהסיבה שכל עוד האיבר מחובר לגוף האדם הוא כחלק מהגוף, וממילא מובן מדוע גם חלקים אלו מצטרפים ונאמר חידוש זה. בגיד הנשה לא שייך חידוש זה, וגם אם תולשים אותו מגוף החיה חייבים על אכילתו, ולכן אין סיבה להשוות ביניהם.

ניקור בזמן הזה

מעיקר הדין, כאשר רוצים לאכול את החלק האחורי שבבהמה, די בניקור גיד הנשה, כאשר בשור אורכו לכל היותר שמונה סנטימטרים, ובכבש ארבעה סנטימטרים. כמו כן, בנוסף לקנוקנות שראינו לעיל שנאסרו מדרבנן, הגמרא במסכת חולין (צ"א ע"א) מוסיפה, שישראל קדושים והחמירו שלא לאכול גם את 'שמו של גיד', דהיינו האזור השומני שסביב גיד הנשה והקנוקנות.

בפשטות אין בעיה לנקר את הבהמה, שהרי הגמרא במסכת חולין (ט"ז ע"א) כותבת, שאין לאכול משחיטתו של מי שאינו יודע הלכות שחיטה, והיא לא כותבת דבר דומה על מי שאינו יודע הלכות ניקור. כמו כן, הגמרא במסכת חגיגה (ה ע"א) כותבת, שאין לאדם לשלוח לאשתו בשר שאינו מנוקד דווקא בערב שבת, כיוון שבגלל לחץ השבת לא תשים לב שהוא אינו מנוקד, ולא תנקר אותו.

המנהג בפועל

א. בניגוד להלכות רבות אחרות, הניקור צריך לעבור במסורת ובהדרכה מעשית בשטח. משום כך, בקהילות רבות בהן לא סמכו על בקיאותן במלאכה זו, נהגו שלא להתעסק בניקור החלקים האחוריים של הבהמה שם נמצא גיד הנשה, והיו מוכרים אותו לגוי. כך נוהגים גם בזמן הזה בחלק מההכשרים (עיין ים של שלמה חולין א, ב)

עם זאת כפי שהעיר **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה יו"ד ב, מב), הרוצה לנקר את הבהמה במקום בו לא נהגו לנקר ויודע לעשות כך יכול לעשות זאת. הסיבה להיתר זה היא, משום שבמקומות שלא נהגו לנקר, אין זה מפני שעשו תקנה שאין לנקר כלל את החלק האחורי וחובה למוכרו, אלא בגלל הטורח הגדול שבדבר, ולכן הרוצה לטרוח - יכול. ובלשונו:

"ובדבר כשיש צורך לנקר בשר חלק אחורי ויש מנקר מומחה שיש לו כתב קבלה על זה מרב מובהק, איני רואה שום איסור, דאף דלא נהגו במקומותינו הטבחים לנקר חלק אחורי לא נמצא שהוא מנהג שנהגו לאיזו חומרא, רק משום שהטבחים לא רצו לטפל בזה בדורות האחרונים שהטירחא מרובה ולא היה להם צורך כי היה מצוי גויים."

ב. בחלק מהמקומות נהגו לנקר את החלק האחורי, או משום שהיו בקיאים במלאכת הניקור, או כי לא היו בסביבה גויים שניתן היה למכור להם חלק זה. זאת ועוד מדובר בחלקי בשר גדולים. גם בזמן הזה חלק מהכשרויות מנקרות בשר זה, כאשר הנוהגים על פי 'הניקור הירושלמי' שקיבץ מספר חומרות, מסירים כמות גדולה יותר בהשוואה לנוהגים על פי 'לניקור התימני'.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²